

e-makâlât

Mezhep Araştırmaları Dergisi

Journal of Research of Islamic Sects

e-ISSN: 1309-5803

Cilt | Volume: 18 • Sayı | Number: 1

Haziran | June 2025

Arabistanlı Philby: Bir İngiliz Casusunun Vehhabi Devleti'nin Kuruluşundaki Rolü, Leyli Sedef Kalaycı

(İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2022), 2. Baskı, 196 sayfa.

Philby of Arabia: The Role of a British Spy in the Establishment of the Wahhabi State

İlknur BAHADIR YÜKSEK

Arş. Gör. | Res. Asst.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Islamic Sects
Sivas, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-0414-1033>

ilknurbahadir@cumhuriyet.edu.tr

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap Değerlendirmesi | Book-Review

Başvuru | Submission: 15.05.2025

Kabul | Accept: 23.06.2025

Yayın | Publish: 30.06.2025

DOI: <https://doi.org/10.18403/emakalat.1700147>

Atıf | Cite As

Yüksek, İlknur Bahadır. "Arabistanlı Philby: Bir İngiliz Casusunun Vehhabi Devleti'nin Kuruluşundaki Rolü, Leyli Sedef Kalaycı (İstanbul: Ketebe Yayıncılık, 2022), 2. Baskı, 196 sayfa." *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 18/1 (Haziran 2025), 305-308. <https://doi.org/10.18403/emakalat.1700147>

Değerlendirme: Bu makale iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi ve değerlendirildi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: This article was reviewed and evaluated by two external reviewers using a double-blind peer review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by performing a similarity scan (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Complaints: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

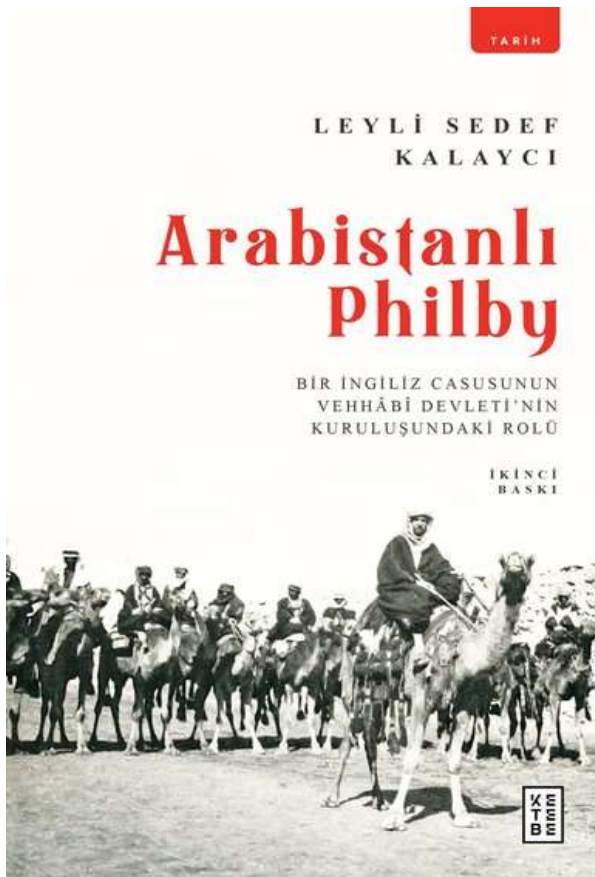
Bu yazı, Leyli Sedef Kalaycı tarafından kaleme alınan *Arabistanlı Philby* adlı eserin eleştirel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Kitap, İngiliz istihbarat görevlisi Harry St. John Bridger Philby'nin (1885–1960) biyografisini sömürgecilik, Oryantalizm ve modern Vehhabi-Suudi devletinin kuruluşu bağlamında ele alır. Philby'nin eğitim geçmişi, Britanya Hindistanı ve Mezopotamya'daki diplomatik görevleri ile Suudi Arabistan Krallığı'nın (1932) kurucusu İbn Suud ile kurduğu siyasi ve kişisel ilişki ayrıntılı biçimde işlenmiştir. Kalaycı'nın anlatısı, Oryantalist bilgi üretiminin nasıl emperyal stratejilere hizmet ettiğini ve Philby'nin Britanya İmparatorluğu ile ortaya çıkan Vehhabi siyasal yapısı arasında nasıl bir köprü işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Üç ana bölümden oluşan eser; dini, siyasi ve biyografik çözümlenmeleri iç içe geçirerek Vehhabiliğin bir devlet ideolojisi olarak kurumsallaşmasında entelektüel ve lojistik altyapının izini sürer. Philby'nin karmaşık kişiliği ve jeopolitik etkisine dair önemli veriler sunan çalışma, ne var ki onun yazılı eserlerinin içeriği ve etkisi konusunda derinlemesine bir çözümleme sunmaması bakımından eksiklik taşımaktadır. Bu değerlendirme yazısı, eserin disiplinlerarası değerini ve özellikle biyografi ile emperyal tarih perspektifinden güncel İslam mezhepleri araştırmalarına yapabileceği katkıyı vurgulayarak sonlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Harry St. John Bridger Philby, Vehhabilik, Oryantalizm, Suudi Arabistan.

Abstract

This review critically examines Philby of Arabia by Leyli Sedef Kalaycı a biographical study that situates British intelligence officer Harry St. John Bridger Philby (1885–1960) within the larger context of colonialism, Orientalism, and the foundation of the modern Wahhabi-Saudi state. The book traces Philby's educational background, diplomatic missions in British India and Mesopotamia, and his eventual political and personal alignment with Ibn Saud, the founder of the Kingdom of Saudi Arabia (1932). Kalaycı's narrative highlights how Orientalist knowledge production served imperial strategic interests, with Philby acting as an intermediary between British Empire and the rising Wahhabi political entity. Divided into three main chapters, the book intertwines religious, political, and biographical analysis to explore the intellectual and logistical infrastructure behind the consolidation of Wahhabism as a state ideology. While the study offers significant insights into Philby's complex persona and geopolitical influence, it falls short in elaborating the content and impact of his own writings. The review concludes by underlining the interdisciplinary value of the book and its potential contributions to contemporary Islamic sectarian studies, especially through the lens of biography and imperial history.

Keywords: History of Islamic Sects, Harry St. John Bridger Philby, Wahhabism, Orientalism, Saudi Arabia.

angajmanların da analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Leyli Sedef Kalaycı'nın yüksek lisans tezi olarak kaleme aldığı *Arabistanlı Philby*, yalnızca bir biyografik portre sunmakla kalmayan, aynı zamanda oryantalist bilgi üretiminin kolonyal emellerle nasıl iç içe geçtiğine dair tarihsel bir örneği gün yüzüne çıkaran önemli bir çalışmadır. Bu yönüyle eser, oryantalizmin yalnızca metinsel ve epistemolojik düzlemde değil, aynı zamanda siyasi ve stratejik bir pratik olarak da işlerlik kazandığını gösteren 'uygulanabilir' (applied) bir örneğini sunmaktadır. Harry St. John Bridger Philby (1885–1960)'nin kişisel ve profesyonel hayatı üzerinden, İngiltere'nin Ortadoğu'daki politikalarının nasıl bir bilimsel keşif diline büründürülerek meşrulaştırıldığı açık bir biçimde izlenebilir hale gelmektedir.

Bu bağlamda kitap, hem modern Vehhabi-Suudi devletinin (Suudi Arabistan Krallığı, kuruluşu: 1932) kuruluş sürecine dair bir tarihsel okuma önerisi sunmakta hem de çağdaş İslam Mezhepleri Tarihi çalışmalarına biyografik verileri dâhil eden disiplinlerarası bir yaklaşımı teşvik etmektedir. Kalaycı'nın çalışması, mezhepler tarihinin yalnızca doktriner ve kronolojik bir alandan ibaret olmadığını; bu alanda bireysel aktörlerin, istihbarat stratejilerinin ve kolonyal

Kitabın ilk bölümü, 18. yüzyıl Arabistan'ındaki sosyo-politik ve dini yapılanmanın detaylı bir tasvirini sunarak başlar. Yazar, Vehhabilik hareketinin kurucusu Muhammed b. Abdülvehhab (1703–1792)'in düşünsel formasyonuna İbn Teymiyye etkisini vurgulayarak günümüzdeki Selefilik özdeşliğinin tarihsel kökenlerini tartışır. 1744 yılında imzalanan ve "kılıç ve mezhep akdi" olarak nitelendirilen Dir'iyye Antlaşması, Vehhabi hareketin siyasi boyut kazanmasının mihenk taşı olarak sunulur. Bu antlaşma, Abdülvehhab ile Dir'iyye Emiri Muhammed b. Suud (ö. 1765) arasında yapılmıştır. Bu noktada yazarın Mehmet Ali Büyükkara'ya referansla yaptığı yorum, dini düşüncenin Suud hanedanlığı nezdinde siyasallaşmasına dair önemli bir saptamadır.

1822–1891 yılları arasında teşekkül eden İkinci Vehhabi Devleti ise, Osmanlı'ya karşı verilen mücadeleler bağlamında ele alınmakta ve hareketin giderek merkezileşen bir siyasal organizmaya dönüşme süreci serimlenmektedir. Nihayetinde Üçüncü Vehhabi Devleti'nin –bugünkü Suudi Arabistan Krallığı'nın– kuruluşuna kadar uzanan bu anlatı, bölgenin modern devletleşme sürecine ışık tutmaktadır. Bu tarihsel arka plan, Philby'nin faaliyetlerini değerlendirebilmek için zorunlu bir çerçeve sunarken, kitabın ikinci bölümünde anlatılan biyografik detayların bağlamsal zeminini de hazırlamaktadır.

Kitabın ikinci bölümü, esas itibarıyla İngiliz casusu Harry St. John Bridger Philby'nin biyografisine odaklanmaktadır. Philby'nin İngiltere'de aldığı eğitim, Hindistan ve Mezopotamya'daki görevleri ve nihayetinde Arabistan'a gönderilerek Suudi Arabistan'ın kurucusu olan İbn Suud (Abdülaziz b. Abdurrahman el-Faysal el-Suud, 1876–1953) ile kurduğu ilişki detaylı biçimde aktarılmıştır. Philby'nin resmi görevleri, aldığı unvanlar ve sahip olduğu diplomatik yetkiler, onun yalnızca bir devlet memuru değil aynı zamanda bölgesel strateji tasarımcısı olduğunu göstermektedir.

Philby'nin, İngiltere'nin resmi Ortadoğu politikasına –özellikle Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in önderlik ettiği ve İngilizlerce desteklenen 1916–1918 Arap İsyanı sürecinde olduğu gibi– karşı çıkararak İbn Suud'u desteklemesi, onun istifa ederek bölgesel bir aktör olarak konumlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada Kalaycı'nın, Philby'nin Müslüman oluşunu yalnızca bireysel bir inanç dönüşümü değil, aynı zamanda politik pozisyonunu yeniden biçimlendiren bir kırılma anı olarak sunması dikkat çekicidir. Ancak yazarın Philby'nin yazdığı onlarca eser (*Arabian Days, Forty Years in the Wilderness* vb.) ve makale hakkında yalnızca yüzeysel bir şekilde söz etmesi, bu entelektüel mirası değerlendirme fırsatını yeterince kullanmadığını göstermektedir. Philby'nin, Batı dünyasına Vehhabiliği tanıtan öncül figürlerden biri olduğu ileri sürülmektedir; ancak bu aktarımın ne tür entelektüel stratejilerle, hangi kavramsal çerçevelerle ve hangi metinler aracılığıyla gerçekleştirildiği konusunun yeterince açılmamış olması önemli bir eksikliklerdir.

Eserin üçüncü bölümü, Philby'nin Vehhabi Devleti'nin kuruluş sürecindeki belirleyici rolünü detaylandırmakta ve bu rolü İngiltere'nin Ortadoğu politikasının dönüşümü bağlamında anlamlandırmaktadır. İngilizlerin bölgedeki aktörlerine dair bir panorama çizilerek başlayan bu bölüm, Philby'nin İngiliz istihbarat misyonları arasındaki konumunu kronolojik bir eksenle ortaya koymaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesi, savaş sonrası ve Vehhabi-Haşimi rekabeti gibi başlıklarla yapılandırılmış analizler, bölgedeki politik akışın dini hareketlerle nasıl kesiştiğini göstermesi bakımından değerlidir.

1917'deki Necd Misyonu'yla sahneye yeniden çıkan Philby, İngilizler desteğini çekse de İbn Suud'u desteklemeye devam etmiş ve Vehhabi-Suudi devletinin fiili kuruluşunda stratejik bir aracı olmuştur. Philby, yalnızca siyasi bir aktör değil aynı zamanda ekonomik, kültürel ve ideolojik bir aracı hâline gelmiştir. Suudi Arabistan'da motorlu taşıt yedek parça satışı, petrol anlaşmaları ve dış ticaretin koordinasyonu gibi alanlarda fiilen görev almış; bir yandan da gazetelerde yazmaya, konferanslar vermeye devam etmiştir.

Philby'nin seyyah kimliği, coğrafi keşiflere ilgisi, yerel toplumlara dair ayrıntılı gözlemleri ve bölgenin iktisadi-sosyal yapısına dair tespitleri, onun klasik bir oryantalist tipolojisine yerleştirilmesini mümkün kılar. Nitekim Kalaycı, Philby'nin sadece siyasi değil aynı zamanda ilmi bir karaktere sahip olduğunu ve özellikle İbn Suud'la benzeşen bir “modernleştirici” vizyonu paylaştığını ileri sürmektedir. Bu yönüyle Philby'nin salt bir casus değil, aynı zamanda bir entelektüel-oryantalist olduğu iddiası da desteklenmiş olur.

1953'te İbn Suud'un vefatıyla birlikte Philby'nin Suudi Arabistan'dan çıkarılması ve Lübnan'a yerleşmesiyle birlikte oryantalist kimliği daha belirgin bir akademik mahiyet kazanmıştır. Özellikle 1960'ta Sovyetler Birliği'nde düzenlenen 25. Şarkiyatçılar Kongresi'ne

katılması ve burada Arabistan, kölelik ve Afrika üzerine konuşmalar yapması, onun entelektüel mirasının çok boyutlu doğasını göstermektedir. Yazarın, Philby'nin emperyalist motivasyonlar taşıdığına dair gözlemini kitabın sonunda açıkça dile getirmesi, çalışmanın normatif çerçevesini de belirginleştiren önemli bir yorumdur.

Arabistanlı Philby, yalnızca tarihsel bir biyografi değil, aynı zamanda İslam Mezhepleri Tarihi alanı ile siyaset bilimi, sömürge tarihi ve oryantalist bilgi üretimi arasında köprüler kuran disiplinlerarası bir metindir. Philby'nin şahsında bir devletin kuruluş sürecine etki eden entelektüel güç, istihbarat yapılanması ve akademik üretimin nasıl stratejik olarak kesiştiği dikkatli bir anlatımla sergilenmiştir. Ancak Philby'nin yazılı külliyatının daha kapsamlı bir içerik çözümlemesine tabi tutulmaması, çalışmanın en belirgin boşluklarından biridir. Gelecek araştırmalarda Philby'nin metinlerinin ayrıntılı içerik analiziyle, oryantalist düşüncenin bölgesel siyasetlerle nasıl iç içe geçtiğini gösterecek kapsamlı biyografik monografiler kaleme alınması bu kitabın açtığı yolu daha da derinleştirecektir.